

จดหมายเหตุ แห่ง สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ พระประศาสน์ ผู้มีคุณูปการแห่งแผ่นดิน

■ พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ

บุคคลสำคัญผู้มีคุณูปการต่อแผ่นดินนั้น ส่วนมากมักมีเรื่องราวเล่าขาน และงานเอกสาร หรือหนังสือบันทึกไว้ นอกจากจะให้ประโยชน์ในการดำเนินงานต่างๆ ให้สำเร็จแล้ว ยังเป็นเครื่องทบทวนให้เกิดความรู้ ความคิด เพื่อการประยุกต์ใช้ในอนาคต แต่เนื่องจากกาลเวลาที่ผ่านยุคสมัย บรรดาเรื่องราวและเอกสารต่างๆ นั้นหากไม่มีการเก็บรวบรวมไว้แล้วก็นับว่ามีโอกาสสูญหายได้ง่าย หากคนรุ่นใหม่ มองข้ามความสำคัญจากสิ่งที่เก่าและหมดสมัยแล้ว บรรดาเรื่องราวและข้อมูลที่จะแสดงให้เห็นคุณูปการของบุคคล และเหตุการณ์บ้านเมืองก็จบสิ้นไปได้ง่าย ด้วยเหตุนี้การรวบรวมเรื่องราวจากเอกสาร หนังสือ หนังสือพิมพ์และความจำจึงมีความสำคัญยิ่ง อย่างน้อยก็ใช้ถ่ายทอดให้เกิดการเรียนรู้ถึงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นมาแล้ว และทำให้มีการสืบสวนได้ข้อมูลจริงตามหลักฐาน ท่ามกลางความทันสมัยในระบบอิเล็กทรอนิกส์ที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน เพื่อส่งเสริมและให้ความสำคัญในการจัดทำจดหมายเหตุข้อมูลขึ้นในทุกแห่ง

จากการศึกษาวิจัยการจัดการพิพิธภัณฑ์สิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ โดยศึกษา ลักษณะและองค์ประกอบอันพึงประสงค์ในการจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ในรูปแบบ Multimedia Digital Library [M-DL] for PRESS ขึ้น โดยนำระบบ Multimedia Digital Library [M-DL] for PRESS มาใช้อย่างเหมาะสมในพิพิธภัณฑ์หรือแหล่งเรียนรู้ และการเชื่อมโยงเครือข่ายสื่ออิเล็กทรอนิกส์ให้สอดคล้องกับการพัฒนาในโลกดิจิทัล ด้วยการนำเสนอในรูปแบบของโครงการจำลองขึ้นเป็นต้นแบบ

ด้วยการสื่อสารด้วยระบบดิจิทัลนั้นมีบทบาทมากในสังคมปัจจุบัน ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงการสื่อสารและกิจกรรมเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ มาสู่การนำเสนอด้วยระบบดิจิทัลซึ่งทำให้การอ่านและการเก็บรักษาข้อมูลนั้นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับระบบของอิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉพาะสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ที่เข้ามาแทนที่การอ่านหนังสือพิมพ์จากหนังสือพิมพ์ในระบบการพิมพ์ตัวอักษรบนกระดาษ แต่ด้วยข้อมูลข่าวสารในหนังสือพิมพ์นั้นเป็นจดหมายเหตุการบันทึกเหตุการณ์ประจำวัน จึงจำเป็นต้องจัดการให้เหมาะสมกับโลกดิจิทัลที่พัฒนาก้าวหน้าอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ประวัติกิจการหนังสือพิมพ์ของไทยนั้นได้เริ่มต้นการจัดทำและเผยแพร่ มาตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ ๓ แม้ว่าก่อนหน้านั้นจะมีการบันทึกข้อมูลบ้างแล้ว ก็อยู่ลักษณะเป็นข้อมูลขึ้นเดียวอยู่ในศิลาจารึกสมุดไทย กระดาษสา ใบลาน ผืนผ้า ซึ่งถือว่าเป็นเอกสารชั้นต้น เพราะเป็นลายมือเขียน ลายมือคัดลอก ยังไม่ได้มี

การพิมพ์ซ้ำออกเผยแพร่หลายฉบับ จึงเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้สาระความรู้ต่างๆ นั้น ถูกจำกัดความรู้อยู่แต่ผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้รู้หนังสือซึ่งมีอยู่จำนวนไม่กี่คนนัก

ด้วยสาเหตุจากการสูญหายและถูกทำลายไปกับกาลเวลานั้น ได้มีการจารึก ตำนานสำคัญไว้ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เพื่อถ่ายทอดความรู้สู่ประชาชน โดยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชกาลที่ ๓ ทรงโปรดให้รวบรวมนักปราชญ์ราชบัณฑิตและผู้รู้ช่วยกัน คัดเลือกและชำระตำราจากเอกสารเก่าพร้อมกับให้แต่งเพิ่มเติม โดยจารึกตัวอักษร เป็นลายเขียนร่องลึกลงแผ่นศิลาเรียบระดับไว้เป็นหลักฐาน ในศาลาราย วิหารคด สำหรับให้ประชาชนผู้สนใจอ่านหนังสือได้หาความรู้โดยการอ่านคัดลอกหรือสำเนา กลับไป นับเป็นการเริ่มต้นของความเป็นห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้เกิดขึ้นในประเทศ เป็นแห่งแรก

การอ่านตัวหนังสือบนแผ่นจารึกแบบเก่านั้น ใช้วิธีนำแปงหรือผงสีขาวใส่ ถูผ้าขาวบางสำหรับใช้ดับไฟผงลงบนแผ่นศิลา ผงสีขาวจะฝังในร่องตัวอักษรให้อ่าน ออกเพราะตัวอักษรนั้นจารึกตามลายมือเขียนอ่านได้เลย หากจะสำเนาข้อความจาก แผ่นจารึกแล้วใช้ผงถ่านหรือผงสีดำใส่ลงเช่นเดียวกัน แต่ใช้ดับผงสีดำลงบนกระดาษ สาที่ถูกขึงตึงบนกรอบแผ่นจารึกนั้น การขึงกระดาษสาใช้วิธีโบราณคือ เหล่าไม้ไผ่ ที่มีผิวให้มีขนาดยาวกว่าความยาวหรือความกว้างของแผ่นจารึกประมาณครึ่งหนึ่ง ปลายไม้ไผ่นั้นใช้ผ้าพันหุ้มไว้เป็นตุ้ม เมื่อวางแผ่นกระดาษสาลงบนแผ่นศิลา แล้วก็ ใช้ไม้ไผ่นี้โค้งให้ปลายตุ้มขิดกรอบจารึกทั้งสองด้าน จะขึงทางกว้างหรือทางยาวก็ได้ แต่ขอให้กระดาษสาแน่นแนบสนิทตึงบางแห่งใช้น้ำพรมช่วย จากนั้นดับถูดำลงบน กระดาษสาเบาๆ ตัวอักษรที่เป็นร่องจะปรากฏเป็นตัวหนังสือสีขาว ส่วนพื้นกระดาษ จะเป็นสีดำตามความเรียบของแผ่นศิลา หากพรมน้ำช่วยกระดาษสา ก็จะแนบและ ยึดตัวลงในร่องตัวอักษรจนเป็นรอย นี่คือวิธีการพิมพ์ตัวอักษรจากแผ่นจารึกที่นิยม ใช้กัน ถือเป็นรูปแบบของการพิมพ์ที่ทำให้มีการพัฒนาแทนพิมพ์ในยุคต่อมา แต่แตกต่างกันตรงที่ตัวอักษรแม่พิมพ์ต้องกลับข้างซ้ายขวา-อ่านไม่ออก โดยตัวตะกั่ว หรือตัวไม้แม่พิมพ์ตัวอักษรในยุคแรกๆนั้นจะหล่อหรือแกะตัวกลับด้านกัน ทำให้การ พิมพ์ต้องใช้หมึกกลิ้งให้เท่ากันบนตัวแม่พิมพ์อักษรก่อนที่จะนำกระดาษวางทาบแล้ว ใช้วิธีกดแป้นโดยหมุนแม่แรง (เหมือนการอัดกสิบผ้าสมัยก่อน) แป้นนี้จะกดอัดลง บนกระดาษที่วางบนตัวพิมพ์ - กระดาษพิมพ์ในยุคนี้จึงมีรอยกดตัวหนังสืออย่าง เห็นได้ชัด บางแผ่นถึงกับขาดเป็นรอยตัวอักษร ต่อมาการพิมพ์ได้เปลี่ยนเป็นวิธีใช้ ลูกกลิ้งยางกดหมุนพร้อมกดด้วยเครื่องพิมพ์ไปข้างหน้าทำให้ทุกด้านเรียบเท่ากัน

เมื่อโลกเปิดเส้นทางทะเลทำให้การเดินทางนั้นสามารถติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันมากขึ้น การเรียนรู้วิทยาการสมัยใหม่จากโลกตะวันออกและโลก ตะวันตกจึงเชื่อมโยงถึงกัน โดยเฉพาะเรื่องตัวหนังสือและการพิมพ์นั้นได้มีการ เปลี่ยนแปลงจากการเขียนด้วยมือบนแผ่นหิน แผ่นหนัง แผ่นกระดาษด้วยลายมือ เขียน มาเป็นการพิมพ์ด้วยหมึก รู้จักกดแม่พิมพ์ตัวหนังสือที่บนบนแผ่นหนัง แผ่นกระดาษ และรู้จักสร้างเครื่องมือให้สามารถพิมพ์ซ้ำมีจำนวนแผ่นตัวอักษรมากขึ้น

ในที่สุดมนุษย์รู้จักการทำแผ่นกระดาษมาพิมพ์ตัวอักษรและเย็บรวมเป็น เล่มหนังสือ (BOOK) ต่อมามีการพัฒนาขนาดของการพิมพ์ให้หน้ากระดาษกว้าง ขึ้นจนเป็นกระดาษยกใบปลิวและกระดาษหนังสือพิมพ์

กิจการหนังสือพิมพ์นั้นเกิดขึ้นพร้อมกับการรู้จักสร้างตัวพิมพ์และวิธีการ พิมพ์ด้วยเครื่องมือ ทำให้หลายประเทศมีการจัดการศึกษาจากหนังสือที่มีการพิมพ์ซ้ำ

“

รัชกาลที่ ๓ ทรงโปรดให้รวบรวมนักปราชญ์ราชบัณฑิตและผู้รู้ช่วยคัดเลือกและชำระตำราจากเอกสารเก่าพร้อมกับให้แต่งเพิ่มเติม โดยจารึกตัวอักษรเป็นลายเขียนร่องลึกลงแผ่นศิลาเรียบระดับไว้เป็นหลักฐาน ในศาลาราย วิหารคด

อย่างแพร่หลาย ดังนั้นประเทศที่รับรู้ข่าวสารและมีความรู้ นั้น จึงเผยแพร่ข่าวสาร และสาระความรู้ในหนังสือพิมพ์ ทำให้สังคมการเรียนรู้ของมนุษย์เกิดขึ้นอย่างเป็น หลักฐานครั้งแรก โดยเปลี่ยนรูปแบบการเรียนรู้จากการเล่าเรื่อง เล่าความและ มุขปาฐะ มาเป็นการอ่านจากหนังสือและหนังสือพิมพ์มากขึ้น อันเป็นผลให้ประเทศ มีการปฏิรูปการศึกษาเล่าเรียนขึ้นใหม่อย่างเป็นระบบเพื่อให้มีการเรียนรู้จากหนังสือ และการพิมพ์หนังสือเผยแพร่ในสังคมไทย

ครั้งแรกที่มีการพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ นั้น มีข้อจำกัดของอุปกรณ์การพิมพ์ และวิธีการพิมพ์ ซึ่งผลิตได้จำนวนจำกัดคือ พิมพ์คราวหนึ่ง ๑๐๐ ฉบับ ถึง ๕๐๐ ฉบับ มีจำนวนหน้าจาก ๔ หน้า ๘ หน้า และ ๑๖ หน้า

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงเห็นความสำคัญการเล่าเรียนของ ประชาชนเป็นอย่างมาก ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดการ ศึกษาไปทั่วประเทศโดยใช้วัดเป็นโรงเรียน และมี พระราชานิพนธ์หนังสือต่างๆ มากมาย จนทำให้ การเรียนรู้ได้พัฒนาแพร่หลายไปในวงกว้าง

เพิ่มจำนวนผู้อ่านหนังสือและการเรียนรู้จากหนังสือมากขึ้น จากจำนวน ๑ คน ครั้งแรกที่มีการพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ นั้น มีข้อจำกัดของอุปกรณ์การพิมพ์ และวิธีการพิมพ์ ซึ่งผลิตได้จำนวนจำกัดคือ พิมพ์คราวหนึ่ง ๑๐๐ ฉบับ ถึง ๕๐๐ ฉบับ มีจำนวนหน้าจาก ๔ หน้า ๘ หน้า และ ๑๖ หน้า ตามแต่จะทำได้ตามขนาด ของกระดาษ และในรัชกาลต่อมานั้นการพิมพ์ได้พัฒนาการเครื่องมือการพิมพ์ให้ สามารถพิมพ์ได้จำนวนมากขึ้นทั้งจำนวนหน้า และจำนวนฉบับ อีกทั้งได้มีรูปแบบ การพิมพ์ที่ทันสมัยและก้าวหน้าขึ้นแตกต่างจากสมัยก่อน ทำให้การพิมพ์สามารถ พัฒนาการพิมพ์ได้จำนวนมากและรวดเร็วขึ้น

การเปลี่ยนแปลงการพิมพ์ตามเครื่องมือที่พัฒนาอย่างก้าวหน้าทันสมัย นั้น ทำให้มีการจัดรูปแบบหนังสือพิมพ์จากระบบตัวเรียงพิมพ์ มาเป็นระบบ ออฟเซตแม่พิมพ์แผ่นเรียบ และระบบดิจิทัลที่ผ่านกลไกของสื่ออิเล็กทรอนิกส์พร้อม กับการเปลี่ยนแปลงการถ่ายภาพจากฟิล์มอัดรูปด้วยน้ำยามาเป็นระบบดิจิทัลที่สำเนา ภาพให้มีสีสันสวยงามและใช้การ์ดข้อมูลแทนฟิล์มนั้น ได้ทำให้การพิมพ์หนังสือพิมพ์ มีความรวดเร็วทันเหตุการณ์ จนทำให้การพิมพ์และหนังสือพิมพ์พัฒนาไปตามสื่อ อิเล็กทรอนิกส์ที่ล้ำหน้าและเกิดนวัตกรรมการสื่อสารขึ้นในวงการหนังสือพิมพ์อย่าง ไม่มีที่สิ้นสุด จนทำให้การรับรู้ข่าวสารที่อาศัยการอ่านหนังสือพิมพ์นั้น ถูกแทนที่ ด้วยข้อมูลข่าวสารที่รวดเร็วในทันทีและสร้างสื่อออนไลน์อย่างรวดเร็ว เป็นสื่อทาง เลือกอีกแบบหนึ่งที่เป็นสื่อสังคมที่สามารถเข้าถึงและรวดเร็วมากขึ้น ทำให้การพิมพ์ หนังสือพิมพ์หรือนิตยสารนั้นต้องปรับเปลี่ยนการนำเสนอข่าวสารข้อมูลและสาระ ความรู้ผ่านสื่อออนไลน์มากขึ้น เมื่อกิจการสื่อสารมวลชนได้พัฒนารูปแบบจากการ ทำหนังสือพิมพ์ที่พิมพ์ในกระดาษมาสู่การเป็นสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ที่ ก้าวหน้า ของโลกดิจิทัลซึ่งพัฒนาอยู่ตลอดเวลาเช่นนี้ การรวบรวมจดหมายเหตุจึงมีการปรับ เปลี่ยนให้มีการจัดแหล่งเรียนรู้ในรูปแบบ Multimedia Digital Library [M-DL] for PRESS หรือ E-PRESSIUM มากขึ้นด้วย การจัดนิทรรศการและจัดแสดงตามวาระ นั้นใช้งบประมาณมากและไม่สามารถเข้าถึงได้สะดวก เมื่อจัดทำจดหมายเหตุทาง อิเล็กทรอนิกส์แล้วก็เปิดโอกาสให้มีการเข้าถึงข้อมูลและสร้างการมีส่วนร่วมในการ สืบค้นและรวบรวมข้อมูลได้มากขึ้น ในที่สุดก็จะตรวจสอบและพร้อมใช้งานมากขึ้น

การใช้สื่อออนไลน์และการจัดระบบ Multimedia Digital Library [M-DL] for PRESS หรือ E-PRESSIUM ในการให้ข้อมูลและการสื่อสารและเผยแพร่ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๙ ซึ่งตลอดเวลานั้นมีพระราชพิธี พระบรมศพและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเกิดขึ้นมากมาย ทำให้มีการใช้สื่อ ออนไลน์และการรวบรวมข้อมูล ข่าวสาร ทั้งที่เป็นเอกสาร ภาพถ่าย โดยใช้ระบบ อิเล็กทรอนิกส์สร้างการมีส่วนร่วมในวงกว้างและสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลอย่าง กว้างขวางมากขึ้น สุดท้ายมีการรวบรวมจัดทำเป็นจดหมายเหตุทั้งที่เป็นเอกสาร หนังสือเล่ม และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทุกประเภท เป็น Multimedia Digital Library [M-DL] for PRESS หรือ E-PRESSIUM สำหรับการเป็นแหล่งเรียนรู้และศูนย์ข้อมูล สำคัญในที่สุด

ด้วยเหตุที่สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นขุนนาง ชั้นผู้ใหญ่ของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ ผู้มีบทบาทสำคัญในการเมืองการปกครอง ของไทยและคุณูปการต่อแผ่นดินที่ยังมีข้อมูลกระจัดกระจายอยู่มาก นับแต่ที่ได้ เริ่มเข้ารับราชการเป็นมหาดเล็กในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ จนได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ใน รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ นั้นนับเป็นผู้ที่ดำรง ตำแหน่ง "สมเด็จพระยา" เป็นคนสุดท้าย

สมเด็จพระยาฯ เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการอัญเชิญพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นครองสิริราชสมบัติและได้รับการแต่งตั้ง เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์ที่ยังไม่ทรงบรรลุนิติภาวะตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๑๖ ด้วย

ดังนั้นในระหว่างที่เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน นอกจากด้านการปกครอง บ้านเมืองและแก้ไขปัญหาต่างๆ จากเหตุการณ์ต้นรัชกาลนั้น ถือเป็นการวางรากฐาน สานต่อพระราชประสงค์แห่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ เป็น อย่างดี ดังปรากฏคุณูปการในด้านการปกครองและด้านต่างๆ เช่น ด้านวรรณกรรม การละคร และดนตรี รวมถึงเป็นแม่กองในการก่อสร้าง บูรณะ ซ่อมแซม สถานที่ ต่าง ๆ มากมาย เช่น พระนครคีรี พระอภิเนาว์นิเวศน์ คลองผดุงกรุงเกษม เป็นต้น

สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ได้ทำงานไว้มากมายและมีชีวิตยืนยาว ถึง ๕ รัชกาล ตั้งแต่เกิดในปลายรัชกาลที่ ๑ และถึงแก่พิราลัยด้วยในขณะเดินทาง กลับจากราชบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๕ ในสมัยต้นรัชกาลที่ ๕ มีอายุยืนยาวถึง ๗๔ ปี

จำนวนเอกสารสำคัญที่มีการรวบรวมไว้แล้วและถือเป็นเอกสารชั้นต้นมี พระราชหัตถเลขาในรัชกาลที่ ๕ จำนวน ๕ ฉบับและเอกสารถึงสมเด็จพระยาฯ ๑๑๐ ฉบับแล้วยังมีเอกสารถึงบุคคลอื่นๆ อีกมากมายนั้น รวมทั้งพระประสาสน์ที่ยัง ค้นหาไม่พบอีก หากไม่จัดทำเป็นจดหมายเหตุและทำการสืบค้นให้ครบถ้วนและ มีการศึกษาอย่างจริงจังแล้ว ก็จะไม่มีความเป็นหลักฐานจะแสดงให้เห็นถึงคุณูปการ ของสมเด็จพระยาฯ พระองค์นี้ได้อย่างมากมายได้เลย นอกจากนี้ยังมีเอกสารของ ชาวต่างประเทศอีกหลายคน เช่น เซอร์ จอห์น - เบาริง หมอบลัดเล เป็นต้น

จากการจัดกิจกรรม ๑๕๐ ปี ตามรอยคุณูปการของสมเด็จพระยาบรม มหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในรัชกาลที่ ๕ นั้น ทำให้มีการ สืบค้นและสืบค้นข้อมูลจากสถานที่หลายแห่งนั้น ทำให้รู้ว่ามีเรื่องราวที่สมเด็จพระ ยาฯ ได้เสนองานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในแต่ละรัชกาลนั้นมากมาย เช่น ได้ศึกษาและเรียนรู้การต่อเรือจนสามารถสร้างเรือขนาดใหญ่สำหรับเดินทะเล ได้ เป็นผู้เริ่มการทหารอย่างตะวันตกเป็นคนแรก เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการทำ สนธิสัญญาพระราชไมตรี ที่เซอร์ จอห์นเบาริง เดินทางเข้ามาเป็นแม่กองและกำลัง

“ มีชีวิตยืนยาวถึง ๕ รัชกาล ตั้งแต่เกิดในปลายรัชกาลที่ ๑ และถึงแก่พิราลัยด้วยในขณะ เดินทางกลับจากราชบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๕ ในสมัยต้น รัชกาลที่ ๕ มีอายุยืนยาว ถึง ๗๔ ปี ”

สำคัญในการก่อสร้างอาคาร พระตำหนักและวัดสำคัญ จนเชื่อว่าเป็นผู้มีบทบาทในการก่อสร้างแบบตะวันตก ดังเห็นจากการสร้างห้องพระโรงที่เขาวัง ราชบุรีและวัดศรีสุริยวงศ์ พระมหาเจดีย์วัดประยุรวงศาวาสฯ หนึ่งในเดียวที่ยังรักษารูปแบบการสร้างแบบอยุธยาไว้โดยมีเสาครุอยู่ตรงกลาง ตลอดจนการใช้วรรณกรรมจีนสอนคนให้รับใช้บ้านเมือง ดังนั้นหากได้ติดตามในเรื่องต่างๆ มากขึ้นก็เชื่อว่าจะค้นพบข้อมูลและเรื่องราวที่สำคัญมากขึ้นเช่นกัน

หลังสุดนั้นได้สำรวจข้อมูลของการสร้างประภาคารของสมเด็จพระยาทำให้รู้ว่าประภาคารแห่งนี้มีความสำคัญมาก ด้วยต้องให้ความสะดวกต่อการเดินเรือในอดีตที่แตกต่างจากประภาคารในปัจจุบัน ด้วยประภาคารนั้นจะเป็นที่ส่งสัญญาณไฟ เพื่อเป็นที่หมายให้ชาวเรือแล้ว ยังมีสัญญาณอย่างอื่นใช้อีก เช่น “สัญญาณหมอก” ซึ่งจะส่งเป็นเสียงหวูด ไชเรน หรือ ระฆัง ในเวลาที่มีหมอกโดยอัตโนมัติ และมี “สัญญาณวิทยุ” เพื่อให้ชาวเรือหาทิศทางที่ตั้งของประภาคารจากสัญญาณที่ส่งออกไปนั้น เพื่อนำไปกำหนดตำบลที่ของเรือในทะเลได้ ประภาคารบางแห่งยังมีสัญญาณแสดงให้ทราบความลึกของน้ำในเวลาเรือผ่านบริเวณนั้นด้วย

“ประภาคาร” มีการก่อสร้างขึ้นในประเทศไทยครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ ๕ สมัยนั้นได้มีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศมากขึ้นกว่าสมัยก่อน จึงมีเรือสินค้าเข้าออกปากน้ำเจ้าพระยามากมาย สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ผู้สำเร็จราชการในขณะนั้น ได้สร้างประภาคารขึ้นที่ปากน้ำเจ้าพระยา โดยทุนทรัพย์ส่วนตัว ตามราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑ พ.ศ. ๒๔๑๗ กล่าวว่าค่าก่อสร้างเป็นเงิน ๒๒๕ ชั่ง ๕ ตำลึง ๕ สลึง หรือเท่ากับ ๑๘,๐๒๑.๒๕ บาท ที่ตำบลที่ ละติจูด ๑๓ ๐ ๒๙ / ๒๖ // เหนือ ลองจิจูด ๑๐๐ ๐ ๓๕ / ๒๐ // ตะวันออก โดยสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ได้ส่งให้พระสยามธรรพาท (D.K.Mason) กงสุลไทยที่กรุงลอนดอน เป็นผู้ซื้อตัวเรือนตะเกียงส่งมาให้ และท่านได้ควบคุมการก่อสร้างตัวประภาคารเอง ได้เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๓ สร้างเสร็จเปิดใช้ได้ เมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๗ เหตุที่ทำการก่อสร้างล่าช้านั้น ด้วยขณะทำการก่อสร้างนั้นตัวประภาคารได้ทรุดลง เนื่องจากฐานครั้งแรกไม่ดี จึงแก้ไขใหม่ เมื่อสร้างเสร็จแล้ว สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ได้ยกให้เป็นสมบัติของแผ่นดิน จึงเรียกชื่อประภาคารแห่งนี้เป็นภาษาอังกฤษว่า Regent Lighthouse เพื่อเป็นเกียรติแก่สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ส่วนชื่อภาษาไทยนั้น ในหลักฐานของกรมอุทกศาสตร์ กองทัพเรือเรียกว่า “ประภาคารสันดอนปากน้ำเจ้าพระยา” แต่คนทั่วไปเรียกว่า “กระโจมไฟสันดอน” กระโจมไฟแห่งนี้ได้ใช้มาจนถึงวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ จึงได้เลิกใช้ เนื่องจากชำรุดทรุดโทรมมาก รวมเวลาที่ใช้อยู่ ๕๕ ปี ๒๒ วัน ต่อมาประภาคารริมทะเลจึงเกิดขึ้นมากมาย นี่คือนี่ที่เป็นอนุสรณ์ที่สมเด็จพระยา ได้สร้างขึ้นให้เป็นคุณแก่กิจการเดินเรือมา ๕๕ ปี

หากได้สำรวจจดหมายเหตุเก่าๆ ก็ จะเห็นความสามารถลาดหลักแหลมของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ที่เริ่มปรากฏแก่คนทั้งหลายมาตั้งแต่เมื่อเป็นหลวงสิทธิ์นายเวร ในฐานะที่เป็นบุตรเจ้าพระยาพระคลัง นั้นเมื่อแผ่นดินรัชกาลที่ ๓ นั้นอังกฤษเริ่มมามีอำนาจขึ้นและเข้าใกล้ชิดกับประเทศสยามมากขึ้นขณะนั้น อังกฤษตีได้หัวเมืองของพม่าที่ติดต่อเขตแดนไทยไว้เป็นเมืองขึ้น และมาตั้งเมืองเกาะหมากเป็นที่ตั้งมั่นต่อแดนไทย

ครั้งนั้นหัวเมืองมลายูต้องทำหนังสือสัญญาทางไมตรีกับบริษัทอังกฤษซึ่งปกครองอินเดียเริ่มมีการเมืองและการค้าขายเกี่ยวข้องกับอังกฤษ หลังจากเสร็จ

“ กองทัพเรือเรียกว่า “ประภาคารสันดอนปากน้ำเจ้าพระยา” แต่คนทั่วไปเรียกว่า “กระโจมไฟสันดอน” กระโจมไฟแห่งนี้ได้ใช้มาจนถึงวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ จึงได้เลิกใช้

การปราบกบฏเวียงจันทร์แล้ว ไทยเกิดรบกับญวนต้องเตรียมรักษาปากน้ำเจ้าพระยา และเมืองจันทบุรี มีให้ญวนจู่โจมมาทำร้ายได้โดยทางทะเล ในการรักษาทำหนังสือ สัญญากับทูตอังกฤษก็ดี การสร้างป้อมและเตรียมรักษาปากน้ำเจ้าพระยาและเมือง สมุทรปราการก็ดี การสร้างเมืองจันทบุรีใหม่ที่เนินวงบางกระจะก็ดี นั้นล้วนอยู่ใน ความรับผิดชอบของเจ้าพระยาพระคลังผู้เป็นบิดา

สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ผู้เป็นบุตรชายใหญ่นั้นได้รับใช้เป็นผู้ช่วยเสมือนเป็น มือขวาของบิดาคือ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) นับเป็น กำลังสำคัญช่วยบิดามาตลอด ครั้นเมื่อบิดาลงไปสร้างเมืองจันทบุรี สมเด็จพระ เจ้าพระยาฯ ได้ทำการต่อเรือกำปั่นรบ คิดพยายามทำเรือกำปั่นอย่างฝรั่งจนสำเร็จได้ แล้วพาเรือกำปั่นบริค ซึ่งเป็นเรือชนิดใช้ใบเหลี่ยมทั้งเสาน้ำเสาท้ายลำแรกเข้ามา ถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๘ โปรดฯ พระราชทาน ชื่อว่า "เรือแกล้วกลางสมุทร" มีชื่อเรียกอย่างฝรั่งว่าเรือ "อาเรียล"

ในจดหมายเหตุของพวกมิชชันนารีอเมริกาพิมพ์ไว้ในหนังสือบางกอกริคคอร์ดอร์ นั้นได้กล่าวว่าสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์เมื่อยังเป็นหลวงนายสิทธิ์ ว่าได้พาเรือกำปั่นลำนั้นเข้ามาถวาย ซึ่งมีค่าแปลความไว้ว่า

วันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘ วันนี้มีขุนนางไทยหนุ่มคนหนึ่งมาหาพวก มิชชันนารี ขุนนางหนุ่มผู้นี้ทำทางคมขำ ฉลาดแหลม พูดจาไพเราะ เมื่อแรกมาถึง ได้สนทนากับพวกมิชชันนารีอยู่สักพักหนึ่ง ครั้นจวนจะกลับจึงได้สนทนากับยอน แบบติสต์ผู้ช่วยในร้านขายยา ตอนที่คุยกับยอน แบบติสต์นี้เอง ขุนนางหนุ่มคน นั้นได้บอกว่าตัวท่านคือหลวงนายสิทธิ์ (ต่อมาเป็นสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรี สุริยวงศ์) บุตรหัวปีของเจ้าพระยาพระคลัง เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ฟังกลับมาจากจันทบุรีโดยเรือที่ต่อมาจากที่นั่นซึ่งได้เรียกชื่อว่าอาเรียล ส่วนบิดาของท่านยังคงอยู่ที่จันทบุรี เมื่อพวกมิชชันนารีรู้เข้าเช่นนี้จึงเชื่อเชิญให้ท่านอยู่สนทนา กันอีกก่อน ท่านก็ยอมอยู่สนทนาด้วยอีกสักครู่หนึ่ง ขณะเมื่อจะลาไปได้เชิญให้พวก มิชชันนารีไปเที่ยวที่บ้านของท่านบ้าง

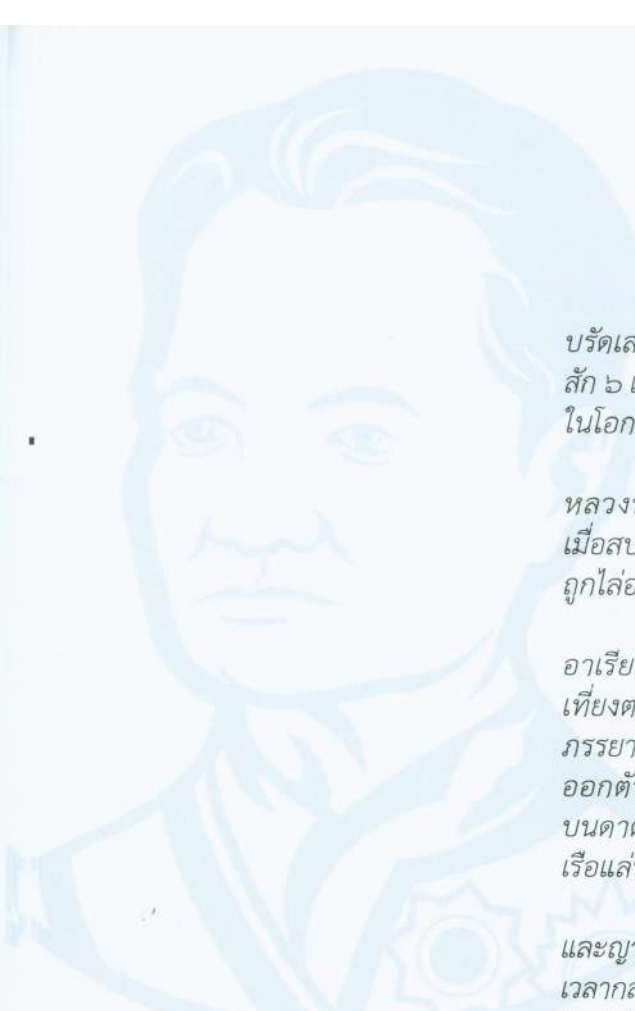
วันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘ วันนี้มีพวกมิชชันนารีได้ไปหาหลวงนายสิทธิ์ ยังบ้านท่าน บ้านท่านหลวงนายสิทธิ์นี้ หมอบรัดเลกล่าวว่าใหญ่โตงดงามมาก ที่หน้าบ้านเขียนป้ายติดไว้ว่า "นี่บ้านหลวงนายสิทธิ์ ขอเชิญท่านสหายทั้งหลาย" ที่บ้านหลวงนายสิทธิ์นี้พวกมิชชันนารีได้รู้จักคนดี ๆ อีกหลายคน ข้อนี้พวกมิชชันนารี รู้สึกชอบพอและรักใคร่ท่านมาก

วันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘ พวกมิชชันนารีไปชมเรือใบ อาเรียล ซึ่งต่อมาจากเมืองจันทบุรี มาถึงได้ ๒-๓ วันเท่านั้น จะนำมาถวายให้ในหลวง ทอดพระเนตร พวกมิชชันนารีกล่าวว่าเรืออาเรียลนี้เป็นเรือลำแรกที่ทำเทียมฝรั่ง หลวงนายสิทธิ์ไม่มีแบบดีแต่เที่ยวได้จำแบบเรือจากฝรั่งลำนั้นนิดลำนี้น้อยแล้ว มาทำขึ้น

ถึงเช่นนั้นก็นับว่าทำพอใช้ทีเดียว หลวงนายสิทธิ์ผู้นี้เป็นคนฉลาดไหว พริบดีนัก คนไทยออกจะฉลาดเทียมฝรั่งแล้ว นอกจากเรืออาเรียลที่นำมาถวาย ทอดพระเนตร หลวงนายสิทธิ์ยังได้ต่อเรืออื่นๆ ที่เมืองจันทบุรีนั้นอีกเป็นจำนวนมาก น้ำหนักตั้งแต่ ๓๐๐ ตันถึง ๔๐๐ ตัน

ภรรยาหลวงนายสิทธิ์ (ท่านผู้หญิงกลิ่น) นิสัยก็คล้ายกับสามี ชอบสมาคม กับชาวต่างประเทศ ได้ชอบพอรักใคร่กับนางแบบติสต์มาก ถึงกับเคยไปนอนค้างที่ บ้านนางแบบติสต์ กินหมากติด

“ เรือกำปั่นบริค ซึ่งเป็นเรือชนิด ใช้ใบเหลี่ยมทั้งเสาน้ำเสาท้าย ลำแรกเข้ามาถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๘ โปรดฯ พระราชทานชื่อว่า "เรือแกล้วกลางสมุทร" มีชื่อเรียก อย่างฝรั่งว่าเรือ "อาเรียล" ”

วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘ เรเวอเรนต์ ยอนสันกับภรรยาหมาหอบรดเลแจ้งว่า หลวงนายสิทธิ์เชิญเขาทั้งสองไปเมืองจันทบุรี และจะให้พักอยู่ที่นั่นสัก ๖ เดือน ด้วยหลวงนายสิทธิ์ ภรรยาและลูกมีความประสงค์จะเรียนภาษาอังกฤษ ในโอกาสอันนี้ ยอนสันจะได้แจกหนังสือและสอนศาสนาแก่พวกจีนที่จันทบุรีด้วย

วันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘ ยอนสันกับภรรยาตกลงจะไปกับหลวงนายสิทธิ์แน่นอน หมอบรดเลก็จะไปด้วยแต่ไปเปลี่ยนอากาศชั่วคราว เมื่อสบายดีแล้วจะกลับมา เพราะหมอบรดเลไม่มีใครสบายมาตั้งแต่พวกมิชชันนารีถูกไล่ออกจากที่อยู่เดิม หมอเป็นผู้วิ่งเต้นเรื่องที่อยู่อันเป็นภาระมากมาย

วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘ หมอบรดเลออกจากบ้านไปลงเรืออาเรียล ซึ่งจะไปยังเมืองจันทบุรีพร้อมด้วยยอนสันและภรรยา ไปถึงเรือเวลาเที่ยงตรง ได้พบกับมารดาและภรรยาหลวงนายสิทธิ์ไปถึงก่อนแล้ว มารดาและภรรยาของหลวงนายสิทธิ์นี้เป็นคนอภัยาคัยดีทั้งคู่ คุณกลีน (ภรรยาหลวงนายสิทธิ์) ออกตัวและขอโทษแก่พวกฝรั่งว่าเรือคับแคบ หลวงนายสิทธิ์จัดให้พวกฝรั่งพักบนดาดฟ้าชั้นบน หมอบรดเลต้องอยู่พรากจากเมียเป็นครั้งแรกตั้งแต่แต่งงานมาเรือแล่นไปสะดวกดีเกินที่คาดหมายกัน

วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘ รุ่งเช้าเรือล่องลงมาถึงปากน้ำ มารดาและญาติพี่น้องผู้หญิงของหลวงนายสิทธิ์ลงเรือมาส่งแค้นนี้แล้วขึ้นจากเรือที่ปากน้ำตกเวลากลางคืนพวกมิชชันนารีร้องเพลงเล่นกันแก้งวง หลวงนายสิทธิ์บอกว่าบนดาดฟ้าดีกว่าข้างล่าง เพราะข้างล่างปะปนกันมาก พวกที่อยู่ข้างล่างก็ซุ่มเพลงกล่อมข้างเผือกที่ได้ ณ เมืองจันทบุรี วันหนึ่งร้องหลายๆ เทียวกลับไปกลับมาจนน่าเบื่อ ดร. ยอนสันกับภรรยาอยู่ห้องใกล้ๆ กับหมอบรดเล พวกมิชชันนารีที่ไปเมืองจันทบุรีคราวนี้ได้รับความเอาใจใส่จากกัปตันลิซ พวกลูกเรือและผู้ที่มาด้วยเป็นอย่างดี

วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘ พอน้ำมากข้ามสันดอนได้ก็ออกเรือหลวงนายสิทธิ์แสดงความไม่สบายใจที่ต้องจากมารดาไป และมารดาก็เหมือนกัน เมื่อจะไปแสดงว่าเสียดายที่จะจากบุตรและหลาน ในจำพวกบุตรของหลวงนายสิทธิ์ชั้นหลังได้เป็นอัศวินหาเสนาบดีและเสนาบดีกระทรวงกลาโหมคนหนึ่ง (คือเจ้าพระยาสุรวงค์วิวัฒน์ (วอน บุนนาค) เรือแล่นไปโดยสวัสดิภาพ

วันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘ วันนี้หลวงนายสิทธิ์มีความกรุณาเตรียมเข้าของและเครื่องเสียบียงอาหารอันจะใช้เป็นของสำหรับเดินทางกลับกรุงเทพฯ ให้แก่หมอบรดเลเป็นจำนวนมาก

วันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘ วันนี้หมอบรดเลลงเรือที่ปากน้ำจันทบุรีเดินทางกลับกรุงเทพฯ กลับมาพร้อมกับน้องเขยของหลวงนายสิทธิ์ (พระยาสุรเสนา)

วันที่ ๑๙ ถึงปากน้ำเมืองสมุทร วันที่ ๒๐ ลงเรือสำปั้นเข้ากรุงเทพฯ กับนายสุจินดา (คือพระยาสุรเสนา (สวัสด์) ต้นสกุล "สวัสดิชูโต") วันที่ ๒๑ ถึงกรุงเทพฯ มีความสุขสบายดี

จดหมายเหตุอย่างนี้ยังมีบันทึกของ จอห์น เบาริงอีกเล่ม มีความน่าสนใจมาก ซึ่งล้วนแสดงถึงความสามารถของขุนนางหนุ่มและคุณูปการทั้งปวง...เรื่องอย่างนี้ล้วนเป็นจดหมายเหตุสำคัญที่เป็นข้อมูลชั้นต้นส่งต่อให้มีการศึกษาวิจัยกันในระบบการศึกษากันจริงจังต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

๑. สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ อัครมหาเสนาบดี ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในรัชกาลที่ ๕ โดยนายณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม พิมพ์ เมื่อพ.ศ ๒๕๑๖

๒. วิทยานิพนธ์การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานวัตกรรมการจัดการสื่อสารเรื่องการจัดการพิพิธภัณฑ์สิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ ของมูลนิธิหนังสือพิมพ์ไทย ของนายพลาดิศัย สิทธิธัญกิจ

